

Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie

Katedra i Zakład Pielęgniarstwa

Kierownik prof. dr hab. n. med. i n. zdr. Elżbieta Grochans

ul. Żołnierska 48, 71-210 Szczecin

tel. +48 91 48 00 910, fax +48 91 48 00 905, e-mail: zpropnp@pum.edu.pl

Szczecin 2023-04-19

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgr Henryki Homętowskiej „Czynniki wpływające na przestrzeganie zaleceń terapeutycznych wśród chorych z obturacyjnymi

chorobami płuc” napisanej pod kierunkiem

dr hab. Beaty Jankowskiej-Polańskiej

Ocena wyboru tematu

Jednym z najpoważniejszych problemów zdrowotnych według Światowej Organizacji Zdrowia jest nieprzestrzeganie zaleceń terapeutycznych. *Adherence* — dostosowywanie się do zaleceń terapeutycznych to stopień, w jakim zachowanie danej osoby obejmujące przyjmowanie leków, przestrzeganie zaleceń dietetycznych, wprowadzanie zmian w stylu życia odpowiada ustalonym zaleceniom dostawcy usług zdrowotnych. Poziom przestrzegania zaleceń terapeutycznych może być określany subiektywnie za pomocą standaryzowanych kwestionariuszy oraz obiektywnie poprzez pomiar natężenia leku, monitorowania przyjmowanych dawek i realizacji recept.

Na przestrzeganie zaleceń terapeutycznych przez przewlekle chorych mają wpływ czynniki: socjoekonomiczne, dotyczące systemu opieki zdrowotnej, związane z chorobą, związane z terapią oraz dotyczące pacjenta i jego bliskich. W przypadku przestrzegania zaleceń przez pacjentów z obturacyjnymi chorobami płuc są to przede wszystkim czynniki związane z terapią i systemem opieki zdrowotnej. Ze względu na postać leków, przede wszystkim poruszane są kwestie dotyczące prawidłowej techniki inhalacji oraz niedostatecznego stosowania leków kontrolujących i nadużywania leków o natychmiastowym działaniu. Niewiele badań porusza kwestie związane z pacjentem, wpływem czynników socjodemograficznych i psychospołecznych. Dlatego też tematyka poruszana w pracy jest tak istotna dla rozwoju nauk o zdrowiu.

Ze względu na różnorodność schorzeń istnieje kilka punktów, które definiują akceptowalny poziom przestrzegania zaleceń terapeutycznych. Jest to odsetek przyjmowanych leków lub stopień realizacji zaleceń, który pozwala na odnoszenie korzyści z zastosowanej terapii. Wyniki badań wskazują, że w obturacyjnych chorobach płuc za pacjentów przestrzegających zaleceń terapeutycznych uważa się tych, którzy przyjmują co najmniej 80% dawek przepisanych leków, dla porównania w przypadku chorych z AIDS odsetek ten wynosi 95%. W przypadku pacjentów z astmą wzrost poziomu dostosowania do zaleceń terapeutycznych o 25% przyczynia się do zmniejszenia ryzyka zaostrzenia choroby o około 10%, natomiast utrzymanie dostosowania do zaleceń na poziomie minimum 80% przyczynia się do zmniejszenia prawdopodobieństwa zaostrzenia astmy o 52% w porównaniu z nieprawidłowym przestrzeganiem zaleceń. Podobnie w przypadku pacjentów z POChP obserwuje się 44-procentową redukcję ryzyka ciężkiego zaostrzenia przy utrzymywaniu dostosowania do zaleceń na poziomie co najmniej 80%.

Biorąc pod uwagę te wszystkie czynniki, uważam, że wybór tematu był bardzo trafny, a podjęty problem jest aktualny i mieści się w dyscyplinie nauk o zdrowiu.

Treść pracy jest zgodna z tytułem pracy.

Ocena formalno-redakcyjna

Dysertacja doktorska jest zbiorem 3 publikacji z opracowaniem teoretycznym wszystkich artykułów o łącznej punktacji MEiN wynoszącej 320 punktów i **IF: 9,578**. Cykl obejmuje dwie oryginalne prace o łącznym współczynniku wpływu IF: 9,578 pkt., 280 pkt. MEiN:

1. **Homętowska H.**, Świątoniowska-Lonc N., Klekowski J., Chabowski M., Jankowska-Polańska B.: *Treatment adherence in patients with obstructive pulmonary diseases*, International Journal of Environmental Research and Public Health, 2022, vol. 19, nr 18, art.11573 [14 s.], DOI:10.3390/ijerph191811573. **MEiN = 140,00 / IF = 4,614**
2. **Homętowska H.**, Klekowski J., Świątoniowska-Lonc N.A., Jankowska-Polańska B.K., Chabowski M.: *Fatigue, depression, and anxiety in patients with COPD, asthma and asthma-COPD overlap*, Journal of Clinical Medicine, 2022, vol. 11, nr 24, art.7466 [9 s.], DOI:10.3390/jcm11247466. **MEiN = 140,00 / IF = 4,964**

Trzecią publikacją jest praca przeglądowa: **Homętowska H.** *Adherence to treatment recommendations of patients with chronic non-communicable respiratory diseases – a narrative review: Adherence in asthma and COPD*. J Educ Health Sport. 2023;13(4):179-87. MEiN = 40,00.

Bardzo istotny jest fakt, że we wszystkich trzech publikacjach Doktorantka jest pierwszym autorem. Doktorantka w części Załączniki umieściła oświadczenia współautorów prac, jednak nie dołączyła opisu własnego wkładu w przygotowanie każdej z publikacji.

Praca autorstwa mgr Henryki Homętowskiej „Czynniki wpływające na przestrzeganie zaleceń terapeutycznych wśród chorych z obturacyjnymi chorobami płuc” zawiera streszczenie w języku polskim i angielskim, wprowadzenie, cele pracy, hipotezy badawcze, materiał i metody badań, wykaz publikacji stanowiących rozprawę doktorską oraz podsumowanie i wnioski. Część ta zawiera także wykorzystane w opisie piśmiennictwo oraz załączniki. Do opisu publikacji Doktorantka wykorzystowała 103 pozycje, z czego około 70% to pozycje z ostatnich 10 lat, a 95% to pozycje anglojęzyczne. Piśmiennictwo dobrane jest poprawnie do poruszanej tematyki. Niestety Piśmiennictwo wymaga uporządkowania, ponieważ nie zawsze podane jest zgodnie z zasadami bibliometrycznymi. Edytorsko praca, łącznie ze wszystkimi publikacjami jest staranna, czytelna i dobrze opracowana.

Ocena merytoryczna

Część pierwsza to krótkie, bardzo zwięzłe wprowadzenie do tematyki poruszanej przez Doktorantkę. Autorka przedstawiła problematykę dotyczącą przestrzegania zaleceń terapeutycznych, szczególnie uwzględniając to zagadnienie w obturacyjnych chorobach płuc. W dalszej części przedstawiła i opisała szczegółowo czynniki wpływające na przestrzeganie zaleceń terapeutycznych. Podsumowując tę część pracy, stwierdzam, że napisana jest ona poprawnie.

Doktorantka określiła cel główny badań oraz cztery cele szczegółowe. Celem głównym było określenie czynników mających wpływ na przestrzeganie zaleceń terapeutycznych wśród chorych z obturacyjnymi chorobami płuc, natomiast cele szczegółowe obejmowały:

1. Określenie poziomu przestrzegania zaleceń terapeutycznych pacjentów z obturacyjnymi chorobami płuc.
2. Ocena przekonań pacjentów z obturacyjnymi chorobami płuc na temat leków.
3. Ocena częstości występowania zmęczenia, lęku i depresji u chorych na astmę, POChP oraz z zespołem nakładania astmy i POChP (ACO - asthma-COPD overlap), a także uwzględnienie ich wzajemnych korelacji.
4. Identyfikację predyktorów przestrzegania zaleceń farmakologicznych i terapii wziewnej pacjentów z obturacyjnymi chorobami płuc.

Opierając się na dotychczasowym stanie wiedzy Doktorantka sformułowała sześć hipotez badawczych. Nie uwzględniła wykorzystanej metody badawczej, jednak szczegółowo opisała zastosowane do badań standaryzowane narzędzia badawcze:

- Zmodyfikowaną Skalę Wpływu Zmęczenia (MFIS - *Modified Fatigue Impact Scale*) do oceny poziomu zmęczenia.
- Szpitalną Skalę Lęku i Depresji (HADS - *Hospital Anxiety and Depression Scale*) do oceny objawów lęku i depresji wśród pacjentów objętych ogólną opieką medyczną.
- Kwestionariusz przekonań na temat leków (BMQ - *The Beliefs about Medicines Questionnaire*) służący do oceny przekonań pacjentów na temat przyjmowanych leków.
- Test przestrzegania zaleceń dotyczących terapii wziewnej (TAI - *Test of Adherence to Inhalers*), służący do oceny przestrzegania zasad stosowania leków wziewnych u chorych na choroby układu oddechowego.
- Skalę dostosowania do zaleceń farmakologicznych (ARMS - *Adherence to Refills and Medications Scale*) do oceny przestrzegania zaleceń farmakologicznych przez pacjentów chorych przewlekle.

Badania zostały zrealizowane z zastosowaniem odpowiednich metod statystycznych umożliwiających opracowanie i interpretację danych.

Na przeprowadzenie badań uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej przy Uniwersytecie Medycznym we Wrocławiu (Nr KB – 737/2018).

Recenzowana dysertacja ma logiczną konstrukcję, na którą składają się przemyślane i dobrze dobrane publikacje, stanowiące duży wkład w rozwój nauk o zdrowiu. Doktorantka, bardzo konsekwentnie przygotowała cykl artykułów zgodnie z zaplanowanymi celami.

Cykl rozpoczyna publikacja przeglądowa „*Adherence to treatment recommendations of patients with chronic non-communicable respiratory diseases – a narrative review: Adherence in asthma and COPD*” w której dokonano przeglądu narracyjnego zgodnie z wytycznymi SANRA, by przeanalizować wyniki dostępnych badań nad oceną wpływu czynników socjodemograficznych, klinicznych i psychosocjalnych na poziom przestrzegania zaleceń wśród pacjentów z przewlekłymi niezakaźnymi chorobami układu oddechowego.

Do przeglądu włączono prace pochodzące z baz danych: PubMed, MEDLINE, CINAHL, Web of Science oraz Scopus. Kryteria włączenia obejmowały pełnotekstowe artykuły w języku angielskim opublikowane w latach 2017-2023, podejmujące temat oceny poziomu przestrzegania zaleceń w obturacyjnych niezakaźnych chorobach płuc. Uzyskane

dane wykazały niezadowalający poziom dostosowania do zaleceń wśród pacjentów z POChP i astmą. Główne predyktory zwiększające poziom przestrzegania zaleceń pacjentów z POChP to bezrobocie, przyjmowanie LAMA, niepalenie papierosów, przekonanie o konieczności przyjmowania leków, wyższe wykształcenie, stosowanie wielodawkowych inhalatorów DPI i MDI, większe poczucie własnej skuteczności, dłuższy czas trwania choroby. Wśród czynników obniżających poziom przestrzegania zaleceń wskazano: nadwagę lub otyłość, depresję, niską jakość życia, przekonanie o szkodliwości leczenia, częste hospitalizacje, brak wiedzy na temat choroby i leczenia, zaburzenia snu i stosowanie ICS, LABA/ICS.

Niezależnymi determinantami wysokiego poziomu przestrzegania zaleceń przez pacjentów z astmą były: lepsza jakość życia, wysoki poziom kontroli choroby, leczenie ICS + LABA lub FF/UMEC/VI, dobra wiedza na temat astmy i pozytywna postawa wobec choroby, natomiast obniżającymi: rzadkie wsparcie funkcjonalne, spożywanie alkoholu, przekonanie o szkodliwości i braku konieczności leczenia.

W drugiej publikacji „*Fatigue, Depression, and Anxiety in Patients with COPD, Asthma and Asthma-COPD Overlap*” dokonano oceny występowania wybranych predyktorów, mających wpływ na przebieg choroby, leczenia, przestrzegania zaleceń terapeutycznych, jakości życia, zmęczenia, lęku i depresji u chorych na astmę, POChP i ACO, a także uwzględnienie ich wzajemnych korelacji. Badania przeprowadzono wśród 325 chorych, których średnia wieku wynosiła 63 lata. Analiza danych wykazała istotnie niższe wyniki w zakresie zmęczenia wśród pacjentów z astmą w porównaniu do pacjentów z POChP i ACO. Nie stwierdzono różnic istotnych statystycznie w zakresie lęku wg HADS pomiędzy grupami, chociaż u około połowy pacjentów odnotowano wynik wskazujący na pewien poziom zaburzeń. U pacjentów z POChP i ACO wykazano wyższy poziom depresji niż u pacjentów z astmą. Wykazano również związek lęku wg HADS i zmęczenia wg MFIS wśród badanych.

Trzecia, równie interesująca publikacja „*Treatment Adherence in Patients with Obstructive Pulmonary Diseases*” dotyczy poziomu przestrzegania zaleceń terapeutycznych oraz przekonań na temat leków i związku między tymi dwoma czynnikami wśród pacjentów z astmą i POChP. Do analizy włączono 325 chorych w wieku $63,04 \pm 11,29$ z rozpoznaniem POChP lub astmą oskrzelową.

Analiza danych wykazała, że badani byli raczej przekonani o konieczności stosowania swoich leków. Chorzy prezentowali umiarkowany poziom ogólnego przestrzegania zaleceń terapeutycznych mierzonego ARMS ($21,15 \pm 6,23$). Łącznie 74% pacjentów wykazało sporadyczne nieprzestrzeganie zaleceń (TAI). Przekonania na temat leków miały istotny

wpływ na przestrzeganie zaleceń. Bezrobocie, niepalenie papierosów oraz przekonanie o konieczności przyjmowania leków były niezależnymi determinantami wyższego poziomu przestrzegania zaleceń. Liczba pobyków w szpitalu z powodu zaostrzeń choroby w ciągu ostatniego roku oraz przekonanie o szkodliwości leków były niezależnymi determinantami niższego poziomu przestrzegania zaleceń lekarskich.

Doktorantka podsumowała dosyć szeroko wyniki badań i skonstruowała opisowe wnioski. Praca byłaby bardziej wartościowa gdyby Doktorantka wyraźnie podkreśliła ograniczenia i implikacje praktyczne.

W podsumowaniu całości pracy należy zwrócić uwagę na oryginalność i spójność analiz przeprowadzonych w ramach cyklu trzech prac o tematyce bardzo istotnej dla nauk o zdrowiu.

Uwagi i sugestie

Z obowiązku recenzenta zwracam uwagę na fakt, że Doktorantka nie uniknęła drobnych błędów literowych i edytorskich, nie wpływających na całokształt pracy.

Podsumowanie

Wymienione uwagi nie wpływają na wartość naukową pracy, mają jedynie charakter drobnych wskazówek.

Przedstawiona rozprawa doktorska mgr Henryki Homętowskiej „Czynniki wpływające na przestrzeganie zaleceń terapeutycznych wśród chorych z obturacyjnymi chorobami płuc” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i potwierdzenie bardzo dobrej wiedzy Doktorantki z dziedziny nauk o zdrowiu. Wskazuje również, że Doktorantka była bardzo dobrze przygotowana do podjęcia badań naukowych dotyczących problematyki nauk o zdrowiu. W sposób rzetelny przeprowadziła badania i krytycznie je przeanalizowała.

Praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz.595, z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę do Rady Dyscypliny Nauki o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu o dopuszczenie Pani mgr Henryki Homętowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Elżbieta Grochans

KIEROWNIK
Katedry i Zakładu Pielegniarstwa
prof. dr hab. Elżbieta Grochans